

DEMOGRAPHIC FEATURES OF CHERNIVTSI REGION: AT THE TURNING POINT OF WAR

¹Viktor TELESHMAN, ²Oksana TRUSII

¹Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

¹victor.teleshman@knu.ua ²o_trusij@knu.ua

¹<https://orcid.org/0000-0001-6513-928X> ²<https://orcid.org/0000-0002-3711-8008>

Abstract

The state of the population reflects the overall level of a country's development and is a critical factor in its resilience in the face of internal and external challenges. The full-scale war in Ukraine has caused unprecedented demographic problems, which are reflected in a rapid decline in population, mass forced migration, increasing regional disparities, and a deepening demographic crisis. Under such circumstances, the study and analysis of demographic structure transformations gain particular importance, as they form the basis for making strategic decisions aimed at improving the demographic situation, shaping effective demographic policies, strengthening the capacity of communities, and ensuring the sustainable development of regions. This article examines the characteristics of demographic processes over recent decades and the demographic situation in Chernivtsi Region prior to the full-scale invasion. The dynamics of the region's population size, gender and age structure, ethnic composition, and settlement patterns are analysed. Research at the community level before the full-scale stage of the war made it possible to capture a baseline - the demographic situation "before the turning point", which is an important condition for future comparison, assessment of changes, and the definition and implementation of demographic policy strategies. As part of a comparative analysis of the demographic development of territorial communities in Chernivtsi Region, a ranking method was applied, allowing for the identification of intraregional differences and the place of each community in the national context. The assessment was carried out using demographic indicators of territorial communities: total population, changes in population from 2001 to 2021, and the proportions of people younger than working age, of working age, and older than working age. Five groups of territorial communities were identified based on the level of demographic development: highest, high, significant, insufficient, and low. Characteristic features of the demographic situation in the region's communities were defined; they should be taken into account when developing strategies at various levels.

Key words: population, demographic processes, demographic situation, demographic policy, territorial communities, Chernivtsi Region.

First received: 30-04-2025

Accepted: 16-06-2025

Published: 19-06-2025

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.93.110-130>

License: Creative Commons Attribution CC BY 4.0

ISSN: 2413-7154 (print), 2413-7553 (online)

ДЕМОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ: НА ЗЛАМІ ВІЙНИ

¹Віктор ТЕЛЕШМАН, ²Оксана ТРУСІЙ

¹Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

¹victor.teleshman@knu.ua ²o_trusij@knu.ua

¹<https://orcid.org/0000-0001-6513-928X> ²<https://orcid.org/0000-0002-3711-8008>

Анотація

Стан населення відображає загальний рівень розвитку країни та є критичним чинником її стійкості в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів. Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентні демографічні проблеми, які проявляються у стрімкому скороченні чисельності населення, масовій вимушеній міграції, зростанні регіональних диспропорцій та поглибленні демографічної кризи. У таких умовах особливого значення набувають дослідження та аналіз трансформацій демографічної структури, що є основою для прийняття стратегічних рішень щодо покращення демографічної ситуації та формування ефективної демографічної політики, посилення спроможності громад та забезпечення сталого розвитку регіонів. У статті розглянуто особливості демографічних процесів останніх десятиліть та демографічну ситуацію у Чернівецькій області перед початком повномасштабного вторгнення. Проаналізовано динаміку чисельності населення регіону, статевовікову структуру та національний склад, особливості розселення. Дослідження на рівні громад перед початком повномасштабного етапу війни дало змогу зафіксувати вихідну точку - демографічну ситуацію «до перелому», що є важливою умовою для подальшого порівняння, оцінки змін, визначення та реалізації стратегії демографічної політики. В межах порівняльного аналізу демографічного розвитку територіальних громад Чернівецької області застосовано метод рангів, що дозволило виявити внутрішньорегіональні відмінності та місце кожної громади в загальноукраїнському контексті. Оцінювання здійснювалося за демографічними показниками територіальних громад: загальною чисельністю населення, зміною чисельності населення з 2001 по 2021 рік, частками осіб молодше працездатного, працездатного та старше працездатного віку. Виокремлено п'ять груп територіальних громад за рівнем демографічного розвитку: найвищого, високого, значного, недостатнього та низького. Визначено характерні особливості демографічної ситуації в громадах регіону, які слід враховувати при формуванні стратегій розвитку на різних рівнях.

Ключові слова: населення, демографічні процеси, демографічна ситуація, демографічна політика, територіальні громади, Чернівецька область

Рукопис вперше отримано: 30-04-2025

Прийнято до друку: 16-06-2025

Опубліковано: 19-06-2025

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2025.93.110-130>

Ліцензія: Creative Commons Attribution CC BY 4.0

ISSN: 2413-7154 (друкована версія), 2413-7553 (електронна версія)

Вступ

Демографічна ситуація будь-якого регіону є одним із найважливіших індикаторів його соціально-економічного стану та перспектив розвитку, що дає змогу сформуванню комплексне уявлення про актуальні можливості та виклики у забезпеченні сталого розвитку територій, формуванні ефективної соціальної політики, плануванні інфраструктурних проєктів, загальному раціональному управлінні людськими ресурсами. Кількісний та якісний склад населення, особливості та тенденції його природного та механічного руху не тільки характеризують демографічний потенціал території, але й визначають її соціально-економічну стійкість та безпеку, що є необхідною передумовою для стратегічного планування регіонального розвитку та держави загалом.

В умовах повномасштабної війни, розв'язаної РФ проти України, демографічні виклики набули нових, значно загрозливіших розмірів та форм. Активні бойові дії та окупація значних територій нашої держави призвели до найбільшого внутрішнього переміщення населення, виїзду мільйонів громадян закордон, катастрофічних депопуляційних процесів, що значно поглибило демографічну кризу останніх десятиліть, спричинивши додаткові загрози не лише для соціально-економічного відновлення країни в післявоєнний період, але й можливості повноцінно протистояти ворогу сьогодні. У контексті воєнного протистояння демографічний ресурс набуває стратегічного значення, оскільки саме він визначає здатність держави підтримувати обороноздатність, забезпечувати економічну стійкість, функціонування ключових інституцій, критичної інфраструктури тощо.

Важливим в дослідженні є аналіз демографічної ситуації в окремих регіонах України, зокрема тих, які, залишаючись відносно безпечними під час повномасштабної війни, стали місцем прихистку значної кількості внутрішньо переміщених осіб, особливо в перші місяці 2022 року. Одним з таких є Чернівецька область – прикордонний регіон, що характеризується особливо вигідним географічним розташуванням, все тією ж відносною безпекою, стійкими етнокультурними особливостями та який до початку повномасштабного вторгнення виділявся характерними демографічними процесами. Метою роботи є комплексний аналіз демографічної ситуації, що склалася у Чернівецькій області до 24 лютого 2022 року – «точки відліку» нового етапу соціально-демографічних трансформацій, що в майбутньому дасть можливість краще зрозуміти масштаби змін, спричинених війною, оцінити демографічну стійкість території, виявити ключові ризики й резерви для подальшого стратегічного планування розвитку регіону, а також напрацювати ефективні управлінські підходи, які можуть бути застосовані й в інших регіонах країни. Розгляд демографічних аспектів на основі адміністративно-територіальних одиниць базового рівня – територіальних громад, що в дні початку повномасштабної війни стали першою лінією реагування на виклики, взявши на себе значне навантаження у прийомі, розміщенні та соціальній адаптації внутрішньо

переміщених осіб, забезпеченні базових соціальних послуг, підтримці стабільності на місцях дозволяє виявити просторові відмінності у впливі війни на демографічні процеси, оцінити ефективність реагування місцевої влади, а також сформулювати уявлення про роль і потенціал територіальних громад (ТГ) у забезпеченні регіональної стійкості в умовах багатовимірної кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження демографічної ситуації України та її регіонів є важливим напрямом роботи вітчизняних науковців, що охоплює широкий спектр питань – від природного та механічного руху населення до змін вікової структури, рівня урбанізації та особливостей регіонального розселення. Чернівецька область характеризується унікальною етнічною ідентичністю регіону. Історія співіснування різних етносів у межах регіону сформувала неповторну самотність національних громад, що й сьогодні проявляється в абсолютно різних регіональних атрибутах. Дослідження демографічних процесів та демографічної ситуації етноконтактної зони Чернівецької області були здійснені Джаманом В. О., Костащук І. І., Заблотовською Н. В., зокрема науковцями було розглянуто географію та просторові особливості етнічної структури населення, розкрито особливості перебігу демографічних процесів, визначено їхню роль у формуванні демографічної ситуації, а також простежено вплив національної структури поселень етноконтактних територій на розвиток складових демографічних процесів, розглянуто географічні особливості формування національної структури населення та її вплив на релігійний простір і перебіг суспільних процесів (Dzhaman & Kostaschuk, 2009; Dzhaman, Zablottovska, et al., 2011; Zablottovska, 2012).

Костащук І. І. було проведено дослідження статевовікової структури представників різних національностей Чернівецької області, визначено демографічні особливості етнічних груп регіону (Kostaschuk, 2006), розглянуто процес формування населення регіону в історико-географічному контексті (Kostaschuk, 2012). У співавторстві зі Заблотовською Н. В. та Марфійчук М. І. розкрито основні параметри, що характеризують міграційний рух населення Чернівецької області, проаналізовано обсяги та напрями міграційних переміщень мешканців області та регіональні особливості територіальної диференціації міграційних потоків, виділено 5 міграційних районів: Центральний, Східний, Південний, Північний та Західний (Kostaschuk et al., 2011).

Заблотовською Н. В. та Лейберюком О. М. проведено дослідження територіальних відмін розселення населення у Чернівецькій області, окреслено його залежність від природних умов території, зокрема, рельєфу, що виражається рівнинними, передгірськими та гірськими ландшафтами в межах регіону. На основі аналізу показників, що характеризують розселення населення авторами здійснено поділ області

на три розселенських регіони: Центральний, Південно-Західний та Східний (Zablotska & Leiberiuk, 2013)

Попри наявність ґрунтовних наукових напрацювань, присвячених демографічним особливостям Чернівецької області, сучасних досліджень, що детально аналізували б демографічну ситуацію у регіоні після реформи адміністративно-територіального устрою України на рівні територіальних громад та укрупнених районів області – недостатньо. Такий рівень деталізації залишається малодослідженим, що значно ускладнює розуміння локальних демографічних трансформацій.

Методика дослідження

В межах загальної характеристики демографічних процесів та ситуації в регіоні було опрацьовано публікації та випуски Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Чернівецькій області. Для дослідження демографічного розвитку територіальних громад Чернівецької області було використано метод рангів, щоб простежити закономірності розподілу значень та визначити внутрішньорегіональний та всеукраїнський рейтинг громад регіону. Дослідження проводилось на основі ряду демографічних показників Порталу спроможності громад станом на кінець 2021 року. Всього проаналізовано показники 1439 сільських, селищних та міських громад, а також міста із спеціальним статусом Київ. В загальну кількість досліджених громад не увійшла 31 територіальна громада на тимчасово окупованих територіях України, місто із спеціальним статусом Севастополь та територія Автономної Республіки Крим, затвердження адміністративних центрів та територій територіальних громад якої буде виконане після деокупації (Community Capacity Portal, n.d.).

Виклад основного матеріалу

Людина, як суб'єкт, що володіє сукупністю вмінь та навичок, комплексом фізичних та розумових здібностей, формуючи трудовий потенціал території, беззаперечно є унікальним, незамінним ресурсом будь-яких адміністративно-територіальних утворень, тому кількісний та якісний склад населення територіальних громад є одним з головних чинників їх становлення та розвитку. Друга половина ХХ століття характеризувалася загальною тенденцією до зростання кількості населення у Чернівецькій області. В період між 1961 та 1981 роками кількість населення у регіоні зросла на 105 тис. осіб і становила 899,7 тис. осіб, що відбувалося за рахунок високих значень природного приросту, який в зазначений період коливався межах 6,4-8,8‰. В регіоні спостерігалось швидке зростання частки міського населення з 29,8% до 38,4% на кінець визначеного періоду насамперед за рахунок внутрішньорегіональних міграцій. Натомість, незважаючи на те, що загальна кількість мешканців сільських поселень Чернівецької області скоротилась всього на

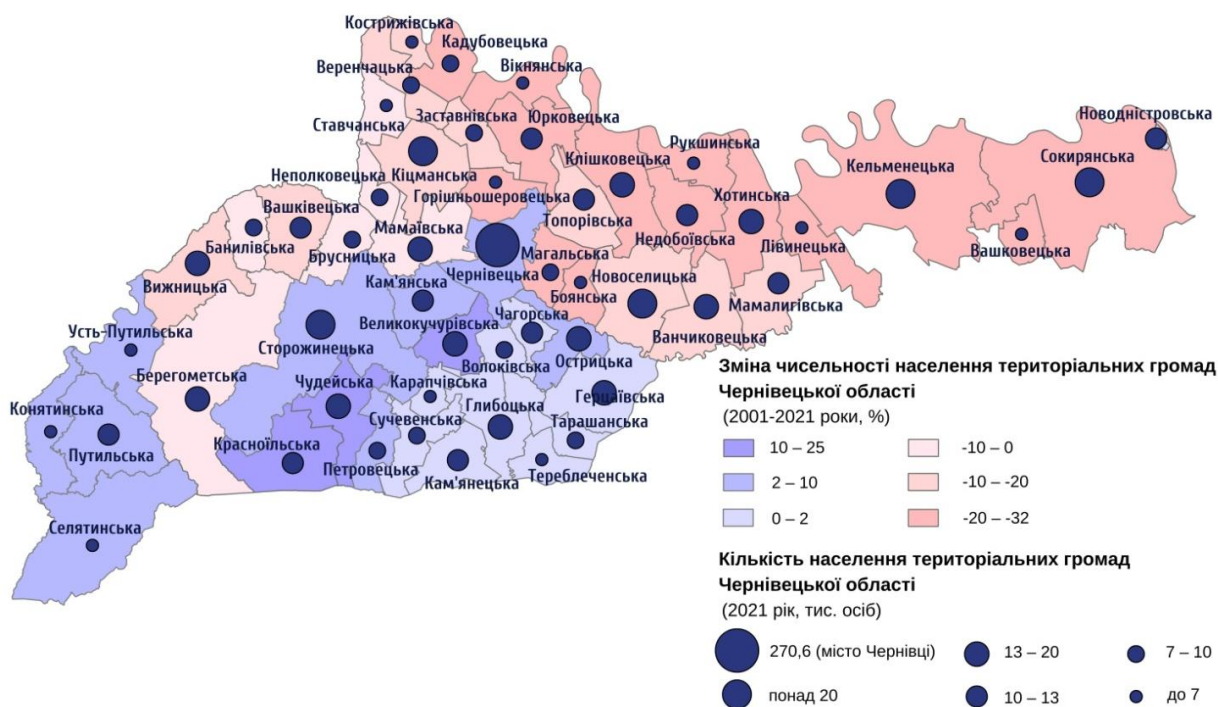
4,2 тис. осіб, його частка до загальної чисельності населення регіону стрімко знижувалась – на 8,6% (з 70,2% у 1961 році до 61,6% у 1981 році) (Teleshman, 2023).

Варто зауважити, що всі міські поселення Чернівецької області у цей період характеризувались приростом населення, зокрема найбільші значення зростання кількості мешканців було притаманне для Чернівців, Сокирян, Кельменців, Новоселиці, Красноільська та Сторожинця. Така ж динаміка спостерігалась і в сільських населених пунктах, що знаходилась поблизу урбанізованої місцевості – зростання населення в них складало в середньому 10–50 осіб на рік. Натомість від'ємними показниками характеризувались населені пункти, що розташовувались на периферії основних центрів розвитку (основних ліній сполучень та міських поселень) (Zablotska & Leiberiuk, 2013). Важливим моментом, що вплинув на демографічні особливості східної частини регіону та розселення населення в його межах стало створення в 1973 році на крайньому сході області в межах Сокирянського району Дністровського комплексного гідровузла (Dniester HPP, n.d.). Це проєкт визначив умови для формування поруч із будівництвом населеного пункту, де б проживала значна кількість працівників, задіяних в робочому процесі. Таким чином, поруч із будівництвом Дністровської ГЕС розпочалась історія одного з наймолодших міст України – Новодністровська, згодом, Постановою Верховної Ради України від 13 липня 2000 року віднесене до категорії міст обласного підпорядкування (Community Profile, n.d.).

В подальшому темпи приросту населення регіону дещо знизились, але загальна кількість населення все ще зростала до 90-х років, і у 1996 році становила 945,4 тис. осіб. Проте, початок природного скорочення населення, що лише за 10 років в проміжку 1995–2005 років зросло з -0,3‰ до -3,2‰, враховуючи відтік населення з регіону, посприяло швидкому процесу депопуляції. З початку XXI століття чисельність населення скоротилась на понад 25 тис. осіб. У містах обласного підпорядкування спостерігалось зростання кількості населення у проміжку з 2002–2020 років: Чернівців з 236,7 до 267,1 тис. осіб та Новодністровська з 10,3 до 10,6 тис. осіб. Серед колишніх районів, лише Герцаївський, Глибоцький, Путильський та Сторожинецький характеризувались зростанням кількості населення (Teleshman, 2023).

Незважаючи на те, що в останні десятиліття Чернівецька область здійснила перехід від розширеного до звуженого типу відтворення населення, загалом, динаміка зміни його чисельності на рівні територіальних громад регіону до широкомасштабного етапу війни характеризувалась сприятливішою ситуацією, ніж в середньому по Україні. В цілому, у 21 громади регіону внаслідок природного та механічного руху спостерігалось зростання кількості населення в період з 2001 по 2021 рік. У Великокучурівській та Чудейській громадах кількість населення протягом зазначеного періоду зросла на понад 20% у кожній (24,3 та 20,1% відповідно) (рис. 1). Серед інших 15 громад Чернівецького району, в яких спостерігалось зростання кількості населення, даний показник коливався в межах

від 6,3% до 0,2%. Також приростом населення характеризувались майже половина територіальних громад Вижницького району: Усть-Путильська, Селятинська, Конятинська та Путильська громади із показниками від 2,6 до 3,4% з 2001 по 2021 роки. Найгірша демографічна ситуація спостерігалась в Дністровському районі, жодна із територіальних громад якого не характеризувалась зростанням кількості населення. Лише у Новодністровській територіальній громаді зміна чисельності населення впродовж останніх 20 років склала -1,8%, тоді як в усіх інших громадах району даний показник понад -14%, а в Лівинецькій та Клішківській – понад -23% (-27,3% та -23,7% відповідно). Найбільше скорочення населення протягом 2001-2021 років було характерним для Магальської громади, кількість мешканців на території якої скоротилося майже на третину (-31,2%) (Trusii & Teleshman, 2024).

**Рисунок 1. Кількість населення територіальних громад Чернівецької області станом на 2021 рік, тис. осіб, та його зміна в період з 2001 по 2021 роки, %
Складено за матеріалами (Community Capacity Portal, n.d.)**

За показником зміни чисельності населення в період з 2001 по 2021 рік 6 територіальних громад із найвищими рангами в області ввійшли до першої сотні загальноукраїнського рейтингу – Великокучурівська (15 ранг), Чудейська (21), Красноільська (34), Чернівецька (54), Кам'янська (83) та Петровецька (87) (таблиця 1). Окрім зазначених громад ще 17 характеризуються вищими показниками, ніж середнє значення на одну громаду України. Неполковоцька, Брусницька, Банилівська, Ставчанська, Берегометська, Вашківецька, Кіцманська та Кострижівська громади, що

отримали ранги з 24-го по 31-й відповідно, із показниками, що є нижчими, за середнє значення зміни чисельності населення з 2001 по 2021 рік на одну громаду України, але вищими, ніж на одну громаду регіону, серед 1438 територіальних громад України отримали ранги з 293 по 556. Серед решти громад, 19 розмістились в межах тисячі громад загальноукраїнського рейтингу, а Лівинецька та Магальська, кількість населення яких за останні 20 років зменшилась найбільше в регіоні, отримали 1031 та 1085 ранги відповідно (Teleshman, 2023).

Станом на 1 січня 2021 року чисельність наявного населення Чернівецької області була найменшою серед всіх областей України – 896,6 тис. осіб (2,2% від загальної кількості населення України) (Statistical Yearbook of Ukraine, 2021). Проте, загалом демографічна ситуація в регіоні є порівняно сприятливою. Зокрема, тенденція зниження населення є не такою гострою, як в цілому по Україні – в період з 2001 по 2021 рік у Чернівецькій області спостерігалось зниження кількості населення на 3,4% тоді як в Україні за відповідний проміжок часу – 14,9% (без врахування тимчасово окупованої території АР Крим та міста Севастополь).

Середня чисельність населення однієї громади Чернівецької області становила 17,2 тис. осіб, та була значно нижчою за середньоукраїнський показник – 24,3 тис. осіб на одну громаду (Community Capacity Portal, n.d.). Значно переважала всі інші територіальні громади за цим показником – Чернівецька, станом на кінець 2021 року мешканцями якої було 270,6 тис. осіб (рис. 1). До громад-лідерів за кількістю населення в регіоні також належали Сторожинецька, Сокирянська, Новоселицька міські та Кельменецька селищна територіальні громади, населення кожної з яких – понад 28 тис. осіб. Найменша кількість населення у регіоні відповідала сільським територіальним громадам: Кострижівській, Карапчівській, Вашковецькій, Селятинській та Конятинській – менше 5 тис. осіб у кожній (Trusii, & Teleshman, 2024).

Чернівецька, Сторожинецька, Сокирянська, Кельменецька та Новоселицька територіальні громади отримали найвищі ранги в регіоні за кількістю населення (1-5), із показниками, що перевищують середнє значення кількості населення на одну громаду України (табл. 1). Проте серед всіх територіальних громад України лише Чернівецька увійшла до першої сотні – 17 ранг. Ще 6 громад Чернівецької області, із показниками нижчими, ніж середнє значення кількості населення на одну громаду України, але вищими, ніж в на одну громаду регіону, отримали ранги з 6 по 11, а серед громад України – в межах від 374-го по 461-й – Кіцманська, Мамаївська, Глибоцька, Берегометська, Хотинська, Герцаївська. Серед решти 41 громади регіону – 15 за кількістю населення в загальноукраїнському рейтингу отримали ранги нижче 1000-го, а 2 – нижче 1300-го (Карапчівська – 1310 ранг та Кострижівська – 1321 ранг) (Teleshman, 2023).

Таблиця 1

Внутрішньорегіональний та загальноукраїнський ранг територіальних громад Чернівецької області за показниками кількості населення та зміни його чисельності впродовж 2001-2021 років

Показник	Кількість громад	Значення (тис. осіб)	Ранги в регіоні	Ранги в Україні
Кількість населення	5 громад	28,2 – 270,6	1 – 5	17 – 231
	Україна (на 1 ТГ)	26,3		
	6 громад	18 – 20,7	6 – 11	374 – 461
	Чернівецька обл. (на 1 ТГ)	17,2		
	41 громада	4,3 – 16,8	12 – 52	491 – 1321
Зміна чисельності населення (2001-2021)	Кількість громад	Значення (%)	Ранги в регіоні	Ранги в Україні
	23 громади	-4,1 – 24,0	1 – 23	15 – 252
	Чернівецька обл. (сер. значення)	-5,6		
	8 громад	-5,7 – 14,7	24 – 31	293 – 556
	Україна (сер. значення)	-14,9		
	21 громада	-15,2 – -31,8	32 – 52	570 – 1085

Чернівецька область характеризується порівняно незначним розривом у співвідношенні кількості чоловіків та жінок, що має позитивну динаміку до зменшення. Якщо у 2002 та 2013 роках на 1000 жінок припадало 879 та 884 чоловіки відповідно, то станом на 2021 рік в середньому, на 1000 жінок в області припадає 892 чоловіки, тоді як середньоукраїнське значення складає 864 чоловіки на 1000 жінок, тому за цим показником регіон є одним із лідерів нашої держави разом із Закарпатською, Рівненською, Львівською, Івано-Франківською, Волинською та Одеською областями. Традиційно, найкращою є ситуація в західній та південній частині області, де дане співвідношення досягає значень до 982 чоловіків на 1000 жінок (колишній Путильський район), натомість, найгіршою – у найбільш демографічно кризовій східній частині області. Так, наприклад, у колишньому Кельменецькому районі на 1000 жінок припадає 871 чоловік, що є найнижчим показником у регіоні серед колишніх районів (Statistical Yearbook..., 2021). В містах обласного підпорядкування Чернівцях та Новодністровську дане співвідношення складає 843 та 884 чоловіків на 1000 жінок відповідно, нижчі від середніх значень показники яких є звичним явищем для більшості міст України (Teleshman, 2023).

В регіоні спостерігається процес поступового старіння населення. В порівнянні з 1989 роком віковий склад постійного населення області, зафіксований Всеукраїнським переписом населення 2001 року характеризувався зменшенням частки дітей у загальній кількості населення поряд із суттєвим підвищенням частки осіб у віці, старшому за працездатний (Gender and Age Structure..., 2003). Так, якщо у 2001 році частка дітей віком до 15 років від загальної кількості населення у Чернівецькій області становила 19,4%, то у 2013 році – 16,7%, в подальшому з поступовим зростанням до 17,2% у 2021 році. Особливо

значні зміни спостерігаються в нижній частині статево-вікової піраміди. Зниження рівня народжуваності в останнє десятиріччя, що пов'язано перш за все із початком війни у 2014 році, яку розв'язала росія проти України, та яка привела до важкої соціально-економічної кризи, є характерним процесом для України та її регіонів, в тому числі і Чернівецької області. Якщо у 2013 році частки дітей віком до 1-го року та 1–4 років склали 1,3% та 4,9% відповідно (Statistical Yearbook..., 2013), то у 2021 році дані показники склали 0,9% та 4,1%.

Станом на 2021 рік у 40 територіальних громад Чернівецької області частка населення молодше працездатного віку складала 17,4% та перевищувала середньоукраїнське значення. «Наймолодші» територіальні громади розміщуються на заході області в межах Вижницького району, серед яких понад чверть населення молодше працездатного віку від загальної кількості населення проживало у Селятинській, Усть-Путильській та Конятинській громадах. Решта територіальних громад району, окрім Брусницької (18,1%), мали частку жителів віком до 16 років понад 20% від загальної кількості населення, що проживало в їхніх межах. Найменшими частками населення молодше працездатного віку характеризувались територіальні громади Дністровського району, серед яких три – Лівинецька, Новодністровська та Кельменецька, мали частку дітей віком до 16 років менше 16% від загальної кількості населення у кожній. Громади Чернівецького району характеризувались переважно помірними показниками частки молодших вікових груп, що варіювались здебільшого в межах 17–22% (рис. 2) (Teleshman, 2023).

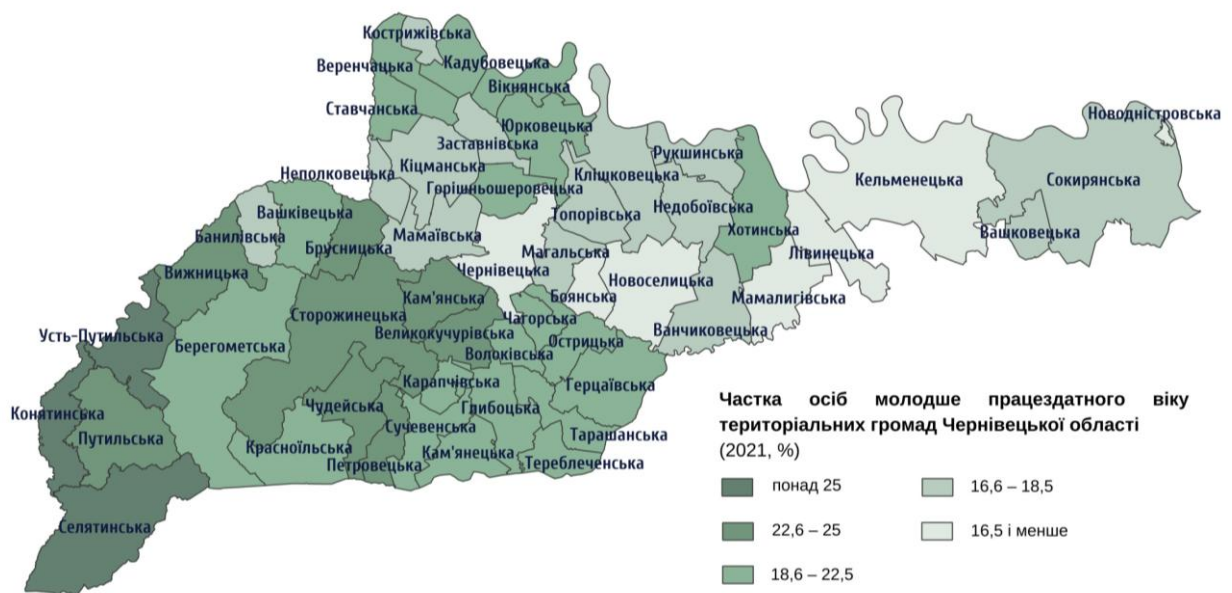

Рисунок 2. Частка осіб молодше працездатного віку територіальних громад Чернівецької області, %. Складено за матеріалами (Community Capacity Portal, n.d.)

Для 31 територіальної громади Чернівецької області характерна вища частка осіб молодше працездатного віку, ніж середнє значення цього показника на одну громаду регіону (таблиця 2), при цьому 11 з яких увійшли до першої сотні територіальних громад України із найвищою часткою: Селятинська (21 ранг), Усть-Путильська (23), Конятинська (24), Петровецька (33), Путильська (34), Чудейська (58), Банилівська (66), Великокучурівська (74), Вижницька (82), Сторожинецька (86), Кам'янська (91). Ще 15 громад регіону із показниками нижчими, ніж середнє значення кількості населення на одну громаду області, але вищими, ніж на одну громаду України, що мають 32–46 внутрішньорегіональний ранг та загальноукраїнський в межах від 606 (Брусницька та Мамаївська громади) до 906 рангу (Мамалигівська громада). І лише 6 громад Чернівецької області мають меншу частку осіб молодше працездатного віку, ніж середнє значення для однієї громади України, з яких 3 – з найнижчими показниками в області та рангами нижче 1100 в загальноукраїнському рейтингу входять до складу Дністровського району – Кельменецька (1141 ранг), Новодністровська (1146) та Лівинецька (1154) (Teleshman, 2023).

Частка населення працездатного віку в регіоні була дещо вищою, ніж в середньому по Україні (59,8%) та станом на 2020 рік складала 60,1%, що також на 3,2% більше за ідентичний показник у 2013 році. Загалом, серед жителів Чернівецької області вікової групи 16-59 років протягом останніх 20 років простежувався чіткий процес «старіння», що пов'язаний перш за все зі звуженим типом відтворення в регіоні останні чверть століття, а також міграцією з області населення працездатного віку. Якщо у 2001 році частка населення віком 15-29 років складала 23,4%, то у 2013 році вже 22,8%, а у 2020 році – лише 18,6%. Натомість, зворотною була ситуація із динамікою зміни численності населення віком 30-59 років – його частка у регіоні протягом останніх 20 років зросла на 5,9% і станом на 2020 рік становила 43,6% (Teleshman, 2023).

Станом на кінець 2021 року частка населення працездатного віку в області складала 59,9%, що на 1% більше ніж в середньому по Україні. Найбільша частка осіб працездатного віку закономірно була характерною для двох міст обласного значення – Чернівців та Новодністровська – 64,9% та 63,9% відповідно, а частку понад 62% мали Боянська сільська та Красноільська селищна територіальні громади (рис. 3). Найменше осіб працездатного віку у відсотковому співвідношенні від загальної кількості населення проживало у Вікнянській, Юрковецькій, Кадубовецькій, Сокирянській, Вашковецькій, Вижницькій та Банилівській громадах (менше 58% у кожній) (Teleshman, 2023).

Чернівецька територіальна громада, що характеризується найвищою часткою осіб працездатного віку у регіоні отримала 13 ранг в загальноукраїнському рейтингу. Окрім громади обласного центру ще 4 територіальні громади Чернівецької області увійшли до першої сотні громад України з найбільшою кількістю населення віком 16-60 років до загальної кількості населення – Новодністровська (25 ранг), Красноільська (51), Боянська

(54) та Сучевенська (99) (табл. 2). Загалом 12 територіальних громад мають значення вищі, ніж середнє значення для однієї громади області. Ще 5 територіальних громад Чернівецької області характеризуються показниками нижчими, ніж середнє значення частки працездатного населення за віком на одну громаду регіону, але вищими, ніж на одну громаду України, і всі вони входять до Чернівецького району – Ванчиковецька, Неполковоцька, Магальська, Сторожинецька та Великокучурівська із рангами загальноукраїнського рейтингу в межах від 184-го до 239-го. Решта 35 територіальних громад області мають нижчі значення показника, ніж середнє значення на одну громаду України, з них 3 громади – Вижницька, Сокирянська та Вікнянська отримали ранги нижче 1000-го – 1007-й, 1058-й та 1138-й відповідно (Teleshman, 2023).

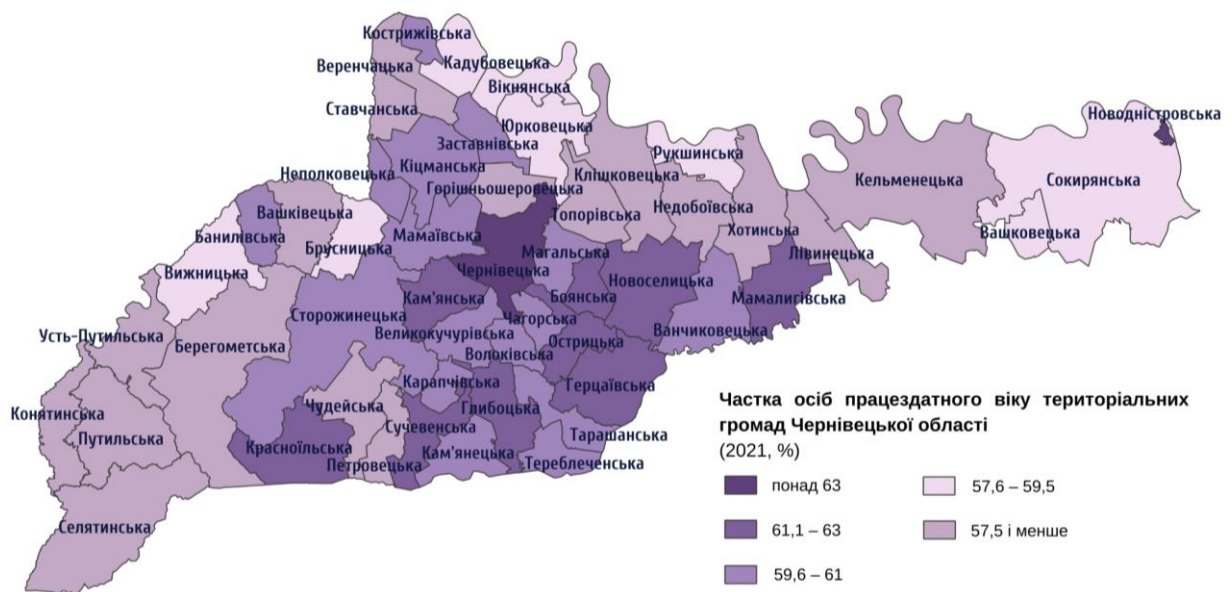

Рисунок 3. Частка осіб працездатного віку територіальних громад Чернівецької області, %. Складено за матеріалами (Community Capacity Portal, n.d.)

Станом на 2021 рік у Чернівецькій області проживало 181 тис. осіб віком 60 років і старше, що складало 20,1% від загальної кількості жителів регіону та перевищувало середньоукраїнський показник (18,9%) (рис. 4). Найменша частка осіб віком 60 років і старше від загальної кількості жителів проживала в Кам'янській (15,9%), Конятинській та Красноільській територіальних громадах – по 16,2% у кожній. Найбільш гострою проблема старіння населення була у Дністровському районі, половина територіальних громад якого мали найбільшу кількість осіб старше працездатного віку у Чернівецькій області відносно загальної кількості населення громади – Кельменецька, Лівинецька, Сокирянська, Вашковоцька та Рукшинська (понад 23% у кожній) (Teleshman, 2023).

Рисунок 4. Частка осіб старше працездатного віку територіальних громад Чернівецької області, %. Складено за матеріалами (Community Capacity Portal, n.d.)

Таблиця 2

Внутрішньорегіональний та загальноукраїнський ранг територіальних громад Чернівецької області за показниками частки осіб молодше працездатного, працездатного та старше працездатного віку

Показник	Кількість громад	Значення (%)	Ранги в регіоні	Ранги в Україні
Частка осіб молодше працездатного віку	31 громада	18,6 – 25,7	1 – 31	21 – 497
	Чернівецька обл. (сер. значення)	18,6		
	15 громад	16,5 – 18,1	32 – 46	606 – 906
	Україна (сер. значення)	16,5		
Частка осіб працездатного віку	6 громад	15,3 – 16,2	47 – 52	976 – 1154
	23 громади	61 – 64,8	1 – 12	13 – 151
	Чернівецька обл. (сер. значення)	61,0		
	5 громад	60,3 – 60,7	13 – 17	184 – 239
Частка осіб старше працездатного віку	Україна (сер. значення)	60,3		
	24 громади	56,2 – 60,1	18 – 52	266 – 1138
	25 громад	16 – 20,1	1 – 25	31 – 249
	Чернівецька обл. (сер. значення)	20,3		
Частка осіб старше працездатного віку	17 громад	21,2 – 23,1	26 – 42	343–573
	Україна (сер. значення)	23,2		
	10 громад	23,5 – 26,5	43 – 52	619–1037

Станом на кінець 2021-го року у 25 територіальних громадах Чернівецької області частка осіб старше працездатного віку є меншою, ніж середній показник на одну громаду регіону. Серед них 14 територіальних громад увійшли в першу сотню загальноукраїнського рейтингу, з найкращими показниками у Кам'янській (31 ранг), Красноільській (33) та Конятинській (39) громадах, а ще 5 громад отримали ранги в межах від 102-го до 110-го включно (таблиця 2). Вищими значеннями, ніж середнє значення частки осіб старше працездатного віку населення на одну громаду області, але нижчими, ніж на 1 громаду України характеризуються 17 громад регіону із рангами в загальноукраїнському рейтингу від 343-го (Новодністровська громада) до 573-го (Славчанська громада). Серед 10 громад регіону із найбільшою часткою осіб старше працездатного віку, 8 громад у складі Дністровського району. Кельменецька та Лівинецька громади отримали найнижчі ранги серед громад Чернівецької області – 934 та 1037 відповідно (Teleshman, 2023).

Система розселення населення Чернівецької області визначається характерними особливостями, які сформувались під впливом багатьох чинників, зокрема, природних, історичних соціально-економічних тощо. Гірський рельєф західної частини регіону сформував передумови гірсько-долинного типу розселення, що характеризується низьким рівнем густоти населення та розміщенням невеликих населених пунктів на значних відстанях одне від одного. Також, на найвищих ділянках Буковинських Карпат зустрічаються окремі садиби, що формують хутірський тип розселення. Значна мережа річкової сітки басейнів двох великих річок – Дунаю (Прут, Серет, Черемош) та Дністра сформувала значну поширеність долинно-яружного типу розселення. Значний вплив на розміщення населення мали історико-географічні особливості розвитку адміністративно-територіального устрою території Чернівецької області, та, відповідно, соціально-економічний чинник (Teleshman, 2023).

Чернівецька область – один із 5 регіонів України, разом із Закарпатською, Івано-Франківською, Тернопільською та Рівненською, в яких частка сільського населення перевищує міське. Станом на 2021 рік у регіоні рівень урбанізації становив 42,9%, та був значно нижчим, ніж середнє значення в Україні – 69,3%. Тенденція зниження частки сільського та зростання міського населення спостерігалася ще з першої половини ХХ століття. Так, в період з 1939 по 1959 роки рівень урбанізації в області зріс на 5,7% до 26,2%. Протягом наступних десятиліть темп зростання кількості населення міст та селищ міського типу зростав ще швидше, ніж сільських поселень, тому, за наступні 20 років в період з 1961 по 1981 рік, частка містян в регіоні зросла на 8,6% і склала 38,4%. В другій половині 90-х років ХХ – початку ХХІ століття відбулось зниження абсолютної кількості населення міських поселень, і, навпаки, зростання сільського, проте, в подальшому, загальний тренд поступового зростання рівня урбанізації у Чернівецькій області

продовжився та характеризувався в тому числі внутрішньорегіональною міграцією мешканців регіону з сільської місцевості в міські населені пункти (Teleshman, 2023).

Проте, протягом останні десятиліть загальне зростання кількості та частки міського населення у Чернівецькій області характеризувалося значними відмінностями на рівні міських населених пунктів. Лише у містах обласного підпорядкування регіону кількість жителів зростає за період з 2002 по 2021 рік. Так, у місті Новодністровськ кількість населення у зазначений період зростає на 2,9% і станом на 2021 рік становила 10,6 тис. осіб, а у місті Чернівці – на 10,3% – 265,5 тис. осіб. У Герці кількість населення не змінилась і складала 2,1 тис. осіб. Всі інші міста Чернівецької області втратили за зазначений проміжок часу від 6,1% своєї жителів у Сторожинці до понад 15% у Сокирянах (15,5%), Кіцмані, (18,4%), Хотині (18,7%), та Вижниці (22%). Зворотня ситуація спостерігалася у селищах Чернівецької області. Із 8 таких адміністративно-територіальних одиниць регіону, лише у 3 відбулося скорочення кількості населення з 2002 року – Кельменцях – на 12,3%, Берегометі – на 11,6%, та Кострижівці – на 10,3%. У всіх інших селищах спостерігалось зростання населення в межах від 1,1% до 14,3% у Красноільську. Тому, можна констатувати, що саме збільшення абсолютної кількості населення обласного центру на 24,9 тис. осіб в період з 2002 по 2021 рік привело до загального зростання рівня урбанізації в регіоні, адже загальний показник зміни кількості жителів міських населених пунктів без врахування міста Чернівці був від'ємним і становив – -8,4 тис. осіб (Teleshman, 2023).

Серед 52 територіальних громад регіону 33 є сільськими, 8 – селищними, 11 – міськими. В більшості селищних та міських територіальних громад рівень урбанізації коливався в межах від 20 до 50%. Частка міського населення понад 80% до широкомасштабного етапу війни була характерною для чотирьох громад регіону: Заставнівської – 84,9%, до якої окрім центру громади – міста Заставна, входять лише два села – Вербівці та Малий Кучурів; Красноільської – 92,7%, до якої окрім центру громади – селища міського типу Красноільськ, входить лише одне село – Стара Красношора; Чернівецької – 98,1%, до якої окрім центру громади – міста Чернівці, входять сільські населені пункти – Коровія та Чорнівка; Новодністровської, що сформувалася в межах однойменного міста обласного підпорядкування – 100% (Teleshman, 2023).

Чернівецька область є одним із найбільш густонаселених регіонів України, щільність населення якого становила 111 осіб на 1 км², що на понад третину перевищувало середньоукраїнське значення – 72,5 особи на 1 км². Проте, розподіл населення по території регіону є нерівномірним. Однією із головних причин значних диспропорцій у щільності населення перш за все виступає характерний рельєф Чернівецької області. Територіальні громади, що розташовані в межах західної гірської частини регіону характеризуються найменшою щільністю населення у Чернівецькій області – менше 50 осіб на 1 км² проживало саме у громадах Вижницького району: Селятинській, Усть-

Путильській, Берегометській, Конятинській та Путильській. Найвища ж щільність населення була притаманною територіальним громадам, що утворилися в межах міст обласного підпорядкування - Чернівецькій – 1500 осіб на 1 км², та Новодністровській – 1491,5 осіб на 1 км².

Чернівецька область характеризується багатонаціональним складом населення. За підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року на території регіону проживали представники близько 80 національностей і народностей. Зокрема, найчисельнішою національною групою є українці частка яких становила 75% від загальної кількості населення (на 3,4% більше ніж у 1989 році), частка румунів – 12,5% (на 14,2% більше ніж у 1989 році), молдован – 7,3% (на 20,5% менше ніж у 1989 році), поляків – 0,4% (на 28,4% менше ніж у 1989 році), євреїв – 0,2% (на 48,2% менше ніж у 1989 році) (On the Number and Composition, 2003).

Для більшої частини території регіону характерне переважання частки українського населення (Ethnic Composition of the Districts, n.d.), зокрема у межах територіальних громад заходу, півночі та сходу Чернівецької області у межах колишніх районів: Путильського та Заставнівського – понад 99%, Кіцманського та Вижницького – понад 98%, Кельменецького – понад 97%, Хотинського – понад 91%, тоді як у Новоселицькому відповідна частка становила 34%, а у Герцаївському – лише 5%.

Друга за чисельністю національна група регіону – румуни, частка яких становила 12,5%, та найбільше зосередження яких спостерігається на півдні Чернівецької області, в межах Красноільської, Чудейської, Петровецької, Сучевенської, Карапачівської, Глибоцької, Волоківської, Тарашанської, Герцаївської, Острицької, Боянської громад із значеннями в межах колишніх районів: Герцаївського – 91,5%, Глибоцького – 45,3%, Сторожинецького – 36,8%, Новоселецького – 6,8%. Третя за чисельністю національна група регіону – молдовани, частка яких становила 7,3% від загальної кількості населення регіону, найбільша кількість яких проживає в межах Новоселицької, Мамалигівської, Ванчиковецької, Боянської, Магальської, Топорівської, Чагорської громад із значеннями в межах колишніх районів: Новоселицького – 57,5%, Хотинського – 7%, Глибоцького – 6,1%. Найбільша кількість поляків, частка яких становила 0,3% від загальної кількості населення області, проживають в межах Красноільської громади, зокрема, в селі Стара Красношора, що пояснюється історико-географічними чинниками формування та заселення даної території (Kostaschuk, 2019). Переважна більшість євреїв, частка яких у Чернівецькій області становила 0,2% проживають у місті Чернівці.

За підсумковим внутрішньорегіональним рангом, що характеризує демографічну ситуацію територіальних громад регіону та відображає середній арифметичний ранг, обрахований на основі суми рангів, відповідно до місця кожної громади в регіональному рейтингу за кожним окремим демографічним показником було сформовано 5 груп районів (рис. 5) (Teleshman, 2023):

- група найвищого розвитку (середній арифметичний ранг до 12), до якої увійшли Сторожинецька, Великокучурівська, Кам'янська, Красноільська та Чудейська громади. Сторожинецька та Великокучурівська територіальні громади, що характеризуються одночасно високою часткою населення молодше працездатного віку та низькою часткою населення старше працездатного віку. Окрім цього у Великокучурівській громаді спостерігається найкраща динаміка зміни чисельності населення протягом останніх 20 років, а Сторожинецька громада є однією з найбільших за кількістю населення у регіоні. Для Кам'янської, Красноільської та Чудейської громад характерна одна з найкращих динамік зміни чисельності населення в регіоні, а також найнижчі значення кількості населення старше працездатного віку до загальної кількості населення;
- група високого розвитку (середній арифметичний ранг від 12 до 21), до якої увійшли 11 територіальних громад регіону. Всі громади групи, окрім Чернівецької, Глибоцької та Герцаївської, характеризуються низькими показниками кількості населення, а також із Сучевенською та Острицькою громадами займають найвищі позиції за часткою працездатного населення. Одними із найбільших часток осіб молодше працездатного та найменших часток осіб старше працездатного віку у регіоні характеризуються Конятинська та Усть-Путильська громади, а також із Чернівецькою та Петровецькою громадами входять до десятки територіальних громад Чернівецької області із найкращою динамікою зміни чисельності населення за останні 20 років. Неприсяжно низькими значеннями частки осіб працездатного віку для громад групи високого рівня демографічного розвитку характеризуються Конятинська, Усть-Путильська та Путильська громади Вижницького району, а також Петровецька громада;
- група значного розвитку (середній арифметичний ранг від 21 до 25), до якої увійшли 8 територіальних громад регіону. Всі територіальні громади, крім Мамаївської, Берегометської та Новодністровської характеризуються одними із найменших значень кількості населення в регіоні. Серед громад групи виділяється Селятинська громада, яка єдина входить до десятки територіальних громад регіону із найбільшою часткою осіб, молодше працездатного віку та найменшою часткою осіб старше працездатного віку, та, водночас, має одну із найкращих динамік зміни чисельності населення. Новодністровська територіальна громада у свою чергу серед лідерів у регіоні за часткою осіб працездатного віку;
- група недостатнього розвитку (середній арифметичний ранг від 25 до 35), до якої увійшли 14 територіальних громад регіону. Всі громади групи

характеризуються доволі високою часткою населення старше працездатного віку та від’ємними значеннями зміни кількості населення в період з 2001 по 2021 рік. Новоселицька та Кіцманська громади мають непритаманно велику для громад групи кількість населення, Вижницька та Банилівська – частку осіб молодше працездатного віку, а Боянська, Новоселицька та Мамалигівська – частку працездатного населення;

- група низького розвитку (середній арифметичний нижче 35), до якої увійшли 14 громад регіону. Майже всі територіальні громади виділеної групи характеризуються найгіршими значеннями за всіма демографічними показниками. Лише Сокирянська, Кельменецька, Хотинська громади характеризуються значною, а Клішківська та Недобоївська – порівняно значною кількістю населення, а Магальська громада має непритаманно велику для громад групи частку населення працездатного віку (Teleshman, 2023).

Рисунок 5. Демографічний розвиток територіальних громад Чернівецької області

Висновки

У проведеному дослідженні вдалося простежити специфіку демографічних процесів у Чернівецькій області впродовж останніх десятиліть та визначити особливості демографічної ситуації регіону перед широкомасштабним етапом війни, окресливши специфіку розвитку територіальних громад у контексті загальноукраїнської демографічної кризи. На відміну від багатьох інших регіонів, Чернівецька область демонструє порівняно стійкі показники, зокрема за рахунок зростання населення в окремих громадах, відносно високої частки молодшого населення, в окремих випадках

природного приросту, що свідчить про наявність внутрішніх резервів демографічної стійкості. Одночасно виявлено значні внутрішньорегіональні відмінності – від громад із позитивною динамікою чисельності населення, високими частками молоді та працездатного населення до громад, де старіння населення та депопуляція досягли критичних масштабів. Важливим результатом стала фіксація демографічної ситуації станом на 2021 рік напередодні переломного етапу, спричиненого повномасштабною війною, що стала «точкою відліку» нових реалій для всієї держави. Це створює підґрунтя для майбутніх порівняльних оцінок, дослідження глибини трансформацій та формування ефективної демографічної політики в умовах кризи.

Отримані результати вказують на те, що регіональні відмінності потребують диференційованого підходу до вирішення тих чи інших проблем на рівні громад. Чернівецька область, попри загрозу демографічного спаду, зберігає потенціал до відновлення та розвитку, особливо в умовах, коли на її території формуються нові соціальні й демографічні виклики, пов'язані зокрема з внутрішньою міграцією та адаптацією переміщених осіб. Усе це підкреслює важливість інтеграції демографічних підходів до планування регіонального розвитку в умовах багатовимірної кризи.

Funding

No funding has been reported by the authors.

Фінансування

Автори не повідомляли про джерела фінансування.

Conflict of interest

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

Конфлікт інтересів

Автори не повідомляли про потенційний конфлікт інтересів.

References | Список використаних джерел

- Community Capacity Portal (n.d.). *Ministry for Communities and Territories Development of Ukraine* [In Ukrainian]. [Портал спроможності громад. *Мінрегіон*]. URL: <https://ais.tdukr.com/>
- Community Profile (n.d.). *Novodnistrovska Territorial Community*. [In Ukrainian]. [Картка громади. *Новодністрівська ТТ*] URL: <https://novod-rada.gov.ua/structure/>
- Dniester HPP (n.d.). *Ukrhydroenergo*. [In Ukrainian]. [Дністрівська ГЕС. *Укргідроенерго*]. URL: <https://uhe.gov.ua/en/node/89>
- Dzhaman, V., Zablotoska, N., Kostashchuk, I., Staryk, V., & Khalavka, T. (2011). *Ethnic Map of the Bukovinian Borderland at the Turn of the Millennium*. Chernivtsi: Prut. [In Ukrainian]. [Джаман, В., Заблотовська, Н., Костащук, І., Старик, В., & Халавка, Т. (2011). Етнічна мапа буковинського прикордоння на зламі тисячоліть. Монографія. Чернівці: Прут].
- Dzhaman, V., & Kostashchuk, I. (2009). *National Structure of the Population in Ethnic Contact Zones*. Chernivtsi: CHNU. [In Ukrainian]. [Джаман, В. О., Костащук, І. І. (2009). Національна структура населення етноконтактних зон. Монографія. Чернівці: ЧНУ].
- Ethnic Composition of the Districts. (n.d.). *Datatowel.in.ua*. [In Ukrainian]. [Національний склад районів. *Datatowel.in.ua*]. URL: <https://datatowel.in.ua/pop-composition/ethnic-raions>

- Gender and Age Structure and Marital Status of the Population of Chernivtsi Region. (2003). [In Ukrainian]. [Стативно-віковий склад та шлюбний стан населення Чернівецької області (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року). (2003). Чернівці,].
- Kostashchuk, I. (2006). Age-sex structure of representatives of different nationalities (based on data from Chernivtsi Region). *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Geography*, 283, 195-203. [In Ukrainian]. [Костащук, І. І. (2006). Стативно-вікова структура представників різних національностей (на матеріалах Чернівецької області). *Науковий вісник Чернівецького університету. Географія*, 283, 195-203].
- Kostashchuk, I. I. (2012). Historical and geographical features of the settlement of the territory of Chernivtsi Region. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Geography*, 616, 75-80. [In Ukrainian]. [Костащук, І. І. (2012). Історико-географічні особливості заселення території Чернівецької області. *Науковий вісник Чернівецького університету. Географія*, 616, 75-80].
- Kostashchuk, I. I. (2019). *Formation of Religious Space and Its Impact on Social Processes*. (Doctoral dissertation). Kyiv. [In Ukrainian]. [Костащук, І. І. (2019). *Формування релігійного простору та його вплив на суспільні процеси*: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук: 11.00.02. Київ.].
- Kostaschuk, I., Zablotska, N., & Marfiiychuk, M. (2011). Peculiarities of migratory movement of the population in Chernivtsi Region. *Human Geography Journal*, 11, 177-183. [In Ukrainian]. [Костащук, І. І., Заблотовська, Н. В., Марфійчук, М. І. (2011). Особливості міграційного руху населення в Чернівецькій області. *Часопис соціально-економічної географії*, 11, 177-183].
- On the Number and Composition of the Population of Chernivtsi Region Based on the Results of the 2001. (2003). *All-Ukrainian Population Census. State Statistics Committee of Ukraine*. [In Ukrainian]. [Про кількість та склад населення Чернівецької області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року (2003). *Державний комітет статистики України*]. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/chernivtsi/>
- Statistical Yearbook of Chernivtsi Region for 2012. (2013). *State Statistics Service in Chernivtsi Region* [In Ukrainian]. [Статистичний щорічник Чернівецької області за 2012 рік. (2013). *Головне управління статистики у Чернівецькій області*. Чернівці.]
- Statistical Yearbook of Chernivtsi Region for 2020. (2021). *State Statistics Service in Chernivtsi Region* [In Ukrainian]. [Статистичний щорічник Чернівецької області за 2020 рік. (2021). *Головне управління статистики у Чернівецькій області*. Чернівці.]
- Statistical Yearbook of Ukraine, 2020. (2021). *State Statistics Service of Ukraine*. [In Ukrainian]. [Статистичний щорічник України за 2020 рік. (2021). *Головне управління статистики*. Київ.].
- Teleshman, V. I. (2023). *Socio-Geographic Study of the Development Potential of Territorial Communities of Chernivtsi Region*. (PhD dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian]. [Телешман, В. І. (2023). Суспільно-географічне дослідження потенціалу розвитку територіальних громад Чернівецької області: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з географії: 106. Київський національний університет імені Т. Шевченка. Київ, 2023. 295 с.].
- Trusii, O., & Teleshman, V. (2024). Certain aspects of the demographic situation in Chernivtsi Region at the level of territorial communities before 2022. In *Nature and Society: Challenges and Progress* Proceedings of the International Scientific Conference Dedicated to the 80th Anniversary of the Faculty of Geography at Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (pp.185-187) Chernivtsi: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University [In Ukrainian]. [Трусій, О., & Телешман, В. (2024). Окремі аспекти демографічної ситуації в Чернівецькій області на рівні територіальних громад до 2022 року. *Природа і суспільство: виклики і поступ*. Матеріали Міжнародної наукової конференції присвяченої 80-річчю географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (с.185-187). Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича].
- Zablotska, N. (2012). Formation of the demogeographical situation in the settlements of ethnic contact areas of Chernivtsi Region. *Scientific Bulletin of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Geography*, 616, 65-69. [In Ukrainian]. [Заблотовська, Н. (2012).

Формування демогеографічної ситуації в поселеннях етноконтактних територій Чернівецької області. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Географія*, 616, 65-69].

Zablotska, N., & Leiberiuk, O. (2013). Territorial differences in population settlement in Chernivtsi Region. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Geography*, 672-673, 89-91. [In Ukrainian]. [Заблотовська, Н. В., Лейберюк, О. М. (2013). Територіальні відміни розселення населення у Чернівецькій області. *Науковий вісник Чернівецького університету. Географія*, 672-673, 89-92].
